

2. Beşerî Hukuk'ta Kanunların Yorumlanması

Bilindiği üzere, her devletin kendisine mahsus kanunları ve mevzuatı vardır. Devletlerin hukuku da, bu kanunların ve mevzuatın gösterdiği ve öngördüğü doğrultuda gelişme gösterir. Bunun en bariz misali olarak şu madde zikredilebilir:

"Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır." (T.C. Anayasası, madde:11)

Medenî Kanun 1. maddesinde: "Kanun, lafzıyla veya ruhuyla temas ettiği bütün meselelerde mer'idir." demektedir. Kanunun hakim tarafından uygulanması demek, lafzı ve ruhuyla yorumlanması demektir. İslâm hukukunda nass'ları yorumlamak için oluşturulan usûl kuralları gibi, beşerî hukuklarda da kanunları ve mevzuatı yorumlamak için bir takım kaideler geliştirilmiştir. Burada, bunlar kısaca ele alınacaktır. (Bilge, 1975:257)

2.1. Yorum Türleri

Beşerî hukukta kanunların yorum türleri, yorumu yapan makama göre değişik isimler alır. Hukuk kitaplarında, temel yorum türleri olarak: "Yasama Yorumu", "Yargısal Yorum" ve "Bilimsel Yorum" ele alınmaktadır.

"Yasama Yorumu": Yasanın yorumunun bizzat kanun koyucu tarafından yapılmasına denir. Bu çeşit yorum, aynen kanun gibi geçerli, soyut ve herkesi bağlayıcıdır. Fakat, yargı makamının kanunu yorumlama yetkisine bir nev'i müdahale olduğundan dolayı, kanunun yorumu hususunda daraltıcı bir etki yapması ve kanunun uygulanabilme sahasını kısıtlaması sebebiyle, eski Anayasalarda kabul edilmesine rağmen, genellikle, yeni Anayasalar bu çeşit yorumu kabul etmemektedir. Geçmişe de etkili olan ve batı hukukunda az rastlanan bu yorum türüne "teşrii tefsir", "resmî yorum" adları da verilmektedir. T.C. Anayasası da, 1924 te tanıdığı bu yorum türünü, 1961 den sonra kabul etmemektedir. (Berki, 1948:104; Yörük, 1956:49; Gözübüyük, 1973:63; Bilge, 1975:257-258; Karacabey, 1976:50-51; Akyol, 1995:241-242; Görgün, 1991:171-172; Oğuzman, 1994:44; Esener, 1994:124)

"Yargısal Yorum": Yasanın yorumunun yargı makamı tarafından yapılmasına denir. Bu çeşit yorum, görülmekte olan bir dava sırasında her türlü mahkeme tarafından, belli bir olayla ilgili olarak yapılır ve somut bir nitelik taşır. Yargısal yorumun ilmî esas ve

kaidelere uygun olması gerekir. Diğer adı "kazâî tefsir" olan yargısal yorum, kanunları, soyut durumlardan ve hareketsizlikten kurtarıp, somut duruma ve canlılığa kavuşturan yargı yetkisinin kullanılmasının tabii bir parçası ve sonucudur. (Berki, 1948:99; Yörük, 1956:49; Karacabey, 1976:47; Oğuzman, 1994:44; Bilge, 1975:258; Görgün, 1991:172; Taşkent, 1984:22)

"Bilimsel Yorum": Yasanın yorumunun, hukukla uğraşan bilim adamları tarafından yapılmasına denir. Bu çeşit yorum teorik, soyut ve olaylardan bağımsızdır. Bağlayıcılık yönü olmamasına rağmen, kanun koyucunun ve mahkemelerin bunlardan yararlanmalarıyla, dolaylı olarak etkileri görülür, hukukun önünü açar. Bilimsel yoruma "ilmî tefsir", "doktrin yorumu", "özel yorum" adları da verilmektedir. (Yörük, 1956:50; Taşkent, 1984:22; Karacabey, 1976:46; Görgün, 1991:172; Bilge, 1975:258-259; Akyol, 1995:242)

2.2. Yorumlama Yöntemleri

Beşerî hukukta, kanunları yorumlarken başvurulan çeşitli yöntemler vardır. Hukuk kitaplarında, temel yorum yöntemleri olarak: "Deyimsel Yorum", "Tarihsel Yorum" ve "Amaçsal Yorum" ele alınmaktadır.

"Deyimsel Yorum": Bu çeşit yorumda, mantık ve deyim bakımından kanunun manası araştırılarak kelimelere, ifade tarzlarına, noktalama işaretlerine, cümle kuruluşuna ve dil kaidelerine dikkat edilir. Madde metnini anlamaya çalışılırken, maddenin içinde bulunduğu yasa ve hukuk dalı da dikkate alınır. Kanun koyucunun, kanundaki kelimelerin sözlük anlamına ve dilbilgisi kurallarına tam olarak uyduğu varsayılır. İslâm hukukunda "ibâre'nin delâleti" adıyla tanımlanan bu yorum türüne, kanun metnine bağlı kalındığı için "lafzî yorum", çeşitli mantık kurallarına bağlı kalındığı için "mantıkî yorum" adları da verilir. Bazı hukuk bilimciler bunu, "kabul edilmez yorum yöntemleri" içinde zikrederler. Onlara göre, kanun metnini tabu kabul etmek, kanunun hazırlık çalışmalarını bağlayıcı kabul etmeyi gerektirir. Bu da, gelişme ve değişmeye aykırıdır ve kanunu amaç haline getirmektir. Oysa, amaç olan kanun değil, insandır. Aynı zamanda, Medenî Kanun'un 1. maddesine de uymamaktadır. (Gözübüyük, 1973:63; Bilge, 1975:260; Adal, 1988:72; Görgün, 1991:173; Akyol, 1995:230-231; Esener, 1994:125; Karacabey, 1976:55-56; Oğuzman, 1994:44; Güriz, 1986:46-47; Aral, 1971:167-168)

"Tarihsel Yorum": Bu çeşit yorumda, kanun koyucunun, kanunu koyarken takip ettiği maksadı araştırma ve bulma gayesi hedeflenir. Bunun için kanun metninin yeterli

olmadığı ve kanun tasarısı, gerekçeleri, komisyon çalışmaları, meclis görüşmelerine ait tutanaklardan oluşan tarihî malzemenin de kullanılması gerektiği savunulur. Ülkemizde en çok uygulanan yorum metodlarıdır. Yeni çıkan kanunların uygulanmasında daha çok yararlı olan bu yöntem "sübjektif yorum", "tarihî tefsir" ve "özel yorum" adları da verilir. Bazı hukukçulara göre, eski kanunlar için, kanun koyucunun sübjektif iradesinden öte, uygulama içinde kanunun kazandığı anlam objektif bir amaç taşır ve hakim için daha büyük önem arzeder. Çünkü kanun, yasama organını oluşturan milletvekillerinin iradelerinin toplamı değil, onların iradelerinin oluşturduğu bir düzenlemedir. Yürürlüğe girdikten sonra, kendi geçmişinden koparak bağımsız bir varlık niteliği kazanır. Onlara göre "kabul edilmez yorum yöntemleri" nden sayılan bu yorum türü, kanun koyucunun tek kişi olması sebebiyle, daha çok dikta rejimlerinin kanunları için uygundur. (Aral, 1971:168-170; Gözübüyük, 1973:64; Bilge, 1975:260; Karacabey, 1976:56-57; Güriz, 1986:47; Esener, 1994:125; Akyol, 1995:232; Görgün, 1991:175; Oğuzman, 1994:44-45; Adal, 1988:72)

"Amaçsal Yorum": Bu çeşit yorumda, kanunun kabul edildikten sonra, hazırlık malzemesinden bağımsız bir hüviyet kazandığı ve zamanın ihtiyaç ve şartlarına göre yorumlanması gerektiği savunulur. Hukuk devletinde, anayasaya uygun olarak çıkarılan bizzat kanun bağlayıcıdır. Tarihî kanun koyucunun iradesi bağlayıcı değildir. Bunlar, kanunun yorumu ve uygulanmasında ışık tutarlar, fakat yeterli değildirler. Kanun koyucunun vermek istediği anlamdan çok, kanunun zaman içinde kazandığı anlam önemlidir. Kanunun amacını, devrin şartlarını ve ihtiyaçlarını daha çok gözönünde bulundurmak gerekir. Kanun insan içindir. İnsan ve insan ilişkileri ise değişiklik gösterir. Hukuk, yaşayan bir düzendir. Her devrin ve her neslin ihtiyaçlarına cevap vermesi beklenir. Aksi takdirde, hukukun ilerlemesi, gelişmesi durmuş ve donmuş olur. Modern hukukta ve mahkeme icihatlarında hakim bir görüş olarak kabul edilen ve hukukun toplumdaki fonksiyonuna başlıca yer veren bu yorum metoduna "objektif yorum", "tartıcı yorum", "teleolojik yorum", "modern yorum", "gaî tefsir" adları da verilir. (Aral, 1971:171; Gözübüyük, 1973:64; Bilge, 1975:260-261; Akyol, 1995:229; Oğuzman, 1994:45; Adal, 1988:72-73; Görgün, 1991:175-176; Güriz, 1986:50)

2.3. Yorumlamada Yararlanılan Mantık Kuralları

Beşerî hukukta, kanunları yorumlarken yararlanılan çeşitli mantık kuralları vardır. Hukuk kitaplarında, bunlar: "Örnekseme Yolu", "Aksi İle Kanıt Yolu" ve "Evleviyet Yolu" olarak ele alınmaktadır.

"Örnekseme Yolu": Bu kurala göre, kanunlarda belli bir durum veya münasebet için düzenlenmiş olan hükmün, bu durum veya münasebete benzeyen ve hakkında başka bir hüküm bulunmayan olaylara da kıyâsen uygulanması gerektiği kabul edilir. Kıyas yapılabilmesi için, iki durum veya münasebet arasında, aynı hükmün uygulanmasını gerektirecek makul benzerliklerin bulunması şarttır. Bunların tam ve eylemli olması gerekmez, nitelik bakımından benzer olması yeterlidir. Benzerlikten eşitliğe geçiş olan, İslâm hukukunda da aynı adla tanımlanan "kıyas" yoluna başvurmanın kanun tarafından emredildiği durumlar da vardır. Borçlar Kanunu'nun 217. maddesi, "menkul satımına müteallik hükümler, kıyas yoluyla gayrimenkul satımına da tatbik olunur." demektedir. Kanun hükümlerinin geniş yorumuna ve tatbikine imkan veren kıyas, kanun boşluklarının doldurulmasında önemli bir yer tutar. Ancak, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesi gereğince, ceza hukukunda kıyas yapılamaz. (Yörük, 1956:51; Aral, 1971:181; Gözübüyük, 1973:65-66; Bilge, 1975:262-263; Karacabey, 1976:53; Güriz, 1986:65; Görgün, 1991:176; Oğuzman, 1994:69; Esener, 1994:127)

"Aksi İle Kanıt Yolu": Bu kurala göre, kanunda bir durum veya münasebet hakkında hüküm bulunmadığı zaman, kanun koyucu, o olayı, hüküm koymuş olduğu bir başka olayın zıddı saymış olabilir. O zaman, hakkında hüküm bulunmayan meseleye, hakkında hüküm bulunan meselenin ters hükmü (muhâlif mefhûm) uygulanır. Örnek olarak; "evlenme kişiyi reşit kılar" hükmünden, aksi ile kanıt yolu ile "nişanlanma kişiyi reşit kılmaz" hükmü çıkarılabilir. Bu kural, kanun tarafından düzenlenmemiş bir olayın, isteyerek düzenlenmediği düşüncesinin ifadesidir. "Yasaklanmamış olan bir şeyin yapılması câizdir." kabulünün sonucudur. İslâm hukukunda "mefhûm-ı muhâlefet" adıyla tanımlanan bu yolla, hukuk kuralının kapsamı daraltılır. Kanunun getirdiği hükmün belli olaylara ait olacağı, diğer olayların hükmün dışında kalacağı açıkça bilindiği zamanlarda geçerlidir. "Kanunsuz suç ve ceza olmaz." ilkesi, ceza hukukunda aksi ile kanıt yolunun daha kolay uygulanabileceğini göstermektedir. (Yörük, 1956:51; Aral, 1971:184; Bilge, 1975:263-264; Karacabey, 1976:54; Esener, 1994:128; Güriz, 1986:66; Görgün, 1991:174)

"Evleviyet Yolu": Bu kurala göre, kanunda bir durum veya münasebet için varolan hükmün, bu hükme daha müsait olan olaylar hakkında da geçerli olduğu varsayılır. Kapsamı geniş ve önemli olan bir normun, kapsamı daha dar ve önemi az olan normu içerdiği kabul edilir. Çoğu yapma müsaadesi, azı yapma müsaadesini de ihtiva etmektedir. Bütün için doğru olan, parçalar için de doğrudur. (Yörük, 1956:51; Aral, 1971:184-185; Karacabey, 1976:55; Güriz, 1986:65; Bilge, 1975:264; Görgün, 1991:174)

Olayın hükme daha müsait olması, bazen, öneminin daha az olmasıyla gerçekleşir. Örneğin; "bir tarla veya arazi sahibinin, tarlasına veya arazisine zarar verirken gördüğü, başkasına ait kuşları ve kümes hayvanlarını öldürmesi durumunda cezalandırılmayacağı" (Ceza Kanunu, madde:521:4) hükmünün, daha az önemli olan "yaralaması" durumunda da geçerli olacağı evleviyet (yeğleme) yoluyla anlaşılır. Devlet, hukuka uygun kamulaştırmada tazminat ödemekle yükümlü olduğu gibi, kamulaştırmaya benzer fakat hukuka aykırı bir müdahale durumunda da evleviyetle tazminat ödemekle yükümlüdür. "Bir kimsenin hayvanı, başkasının gayrimenkulüne zarar verdiği takdirde, gayrimenkul sahibinin hayvanı hapsedmek, eğer durum gerektiriyorsa, zararı önlemek için onu öldürmek hakkına sahip olduğu" (Borçlar Kanunu, madde:57) hükmünün, daha hafif olan "yaralaması" hükmünü de içine aldığı evleviyetle anlaşılır. Kamyonların trafiğe çıkmasının yasaklandığı günlerde, traktörlerin çıkmasının da yasak olduğu evleviyetle anlaşılır. (Aral, 1971:185; Bilge, 1975:264; Karacabey, 1976:55; Güriz, 1986:65; Görgün, 1991:174)

Olayın hükme daha müsait olması, bazen de, öneminin daha çok olmasıyla gerçekleşir. Örneğin; "beş çocuklu kimselerin askere alınmayıp, devlet yardımından yararlandırılacağı" hükmünün, "daha çok çocuğu olan kimseler" hakkında da geçerli olacağı evleviyet (öncelik) yoluyla anlaşılır. Kalabalık caddelerde iki kişinin bir bisiklete binmesi yasaksa, üç kişinin binmesi evleviyetle yasaktır. Borçluyu hafif ihmali yüzünden sorumlu ve tazminatla yükümlü sayan bir hükmün, ağır ihmali durumunda evleviyetle sorumlu ve tazminatla yükümlü tuttuğu anlaşılır. Ehliyet sahibi olmayan bir kimsenin mallarını satmasını yasaklayan kanun hükmü, mallarını başkasına bağışlaması halinde de evleviyetle geçerlidir. (Aral, 1971:185; Bilge, 1975:264-265; Karacabey, 1976:55; Esener, 1994:127; Güriz, 1986:65)

İslâm hukukunda "Delâletü'n-Nass", "Mefhûm-ı Muvâfakât" isimleriyle tanımlanan bu yol, ceza hukukunda da geçerli olabilen özel nitelikte bir kıyastır ve kanunların geniş bir şekilde yorumlanmasını sağlar. (Bilge, 1975:265; Güriz, 1986:65; Görgün, 1991:174)